

Utolsóként említjük *Csaskó tanulmányát*, aki a Szovjetunióban végzett kutatásai révén a hazai gyakorlatban legközvetlenebbül felhasználható eredményeket közölte. Munkájának legfigyelemre-méltóbb érdeme, hogy az oktatástechnikai eszközök alkalmazásának hatékonyságát természetes iskolai feltételek között vizsgálta. Cikke értékes adalék az eszközök alkalmazásának módszertanához, elsősorban az oktatófilmek felhasználásához. Olyan tipikus pedagógiai hibákkal is foglalkozik, amelyek az alkalmazás hatékonyságát jelentősen csökkentik. Ilyenek például az audiovizuális eszközök didaktikai szerepének és a tanítási órán belül elfoglalt helyének téves meghatározása, az alkalmazás tervszerűtlensége, esetlegessége, az óra túlterhelése szemléltetéssel.

Az eszközök előnyeinek és hátrányainak dialektikus egységben történő tárgyalása nemcsak Csaskóra jellemző, hanem a *tanulmánygyűjtemény más szerzőire is*. Ez a szemléletmód nagyban elősegítheti, hogy az oktatástechnológia rohamos hazai térhódítása idején biztos tájékozódási alapot nyújtson az érdeklődőnek ahhoz, hogy bátran fogadja mindazt az értéket (nem feltétlenül csak az újat!), amit a technika és a technológiai szemlélet az oktató-nevelő munka számára nyújt, és „határozottan utasítsa vissza mindazt, ami csak látszatra az”.

A közreadott tanulmányok irodalomjegyzékeinek közös részében néhány nagy hatású szerzőre, az oktatástechnológia alakulását jelentősen befolyásoló személyiségre bukkanunk. Minden bizonnyal széles olvasói kör látna szívesen műveikből – az oktatástechnológia „forrásaiból” – készült, a Falus Iván szerkesztette kiadványhoz hasonló cikkgyűjteményt.

Megyesi László

ÖSSZEHASONLÍTÓ PEDAGÓGIA

(Szerkesztette és a bevezető tanulmányt írta: Illés Lajosné)

Budapest, 1980. Tankönyvkiadó. 241 p.

A századunk első felében már művelt, de érdeklődésre alig méltott összehasonlító pedagógia a 60-as években világszerte tért hódított az oktatásügy, nevelés nemzeti és nemzetközi kutatásaiban s a pedagógusképzésben.

A pedagógiai diszciplínák rendszerébe szervesen integrálódó összehasonlító pedagógia a különböző nevelési rendszerekben a pedagógiai áramlatok, tendenciák, kutatások tudományos elemzésével foglalkozik. A formálódó és ellentmondásoktól sem mentes tudományág fejlődésében kifejezésre jutnak pedagógiai gondolkodásunk korunkra jellemző sajátosságai. Eppen ezért figyelemre méltó ez a nemzetközi pedagógiai irodalomban is jelentős alkotás, mely „A pedagógia időszerű kérdései” c. sorozatban jelent meg.

E tanulmánykötet időszerűségét nem csupán a téma kétségtelen aktualitása indokolja, hanem az a folyamat is, ahogy a kötet anyaga széles körű tudományos vitában formálódott. Az összehasonlító pedagógia eredményeit, problémáit áttekintő neves külföldi szerzők tanulmányaihoz szorosan illeszkednek a 70-es évek második felében a Magyar Pedagógiai Társaság Összehasonlító Pedagógiai Szakosztályában kezdeményezett, s a hazai pedagógiai szaksajtóban zajló vitában részt vevők tanulmányai.

A kötet szerkesztésén túl, *Illés Lajosné* bevezető tanulmányában, mintegy az összehasonlító pedagógiai tevékenységet szemléltetve, egybeveti a külföldi elemzéseket és a dinamikus hazai törekvéseket. A kiegészítő, gazdagító rendszerezés szintetizáló jellegű és konstruktív, hozzájárul az összehasonlító pedagógia módszertani kérdéseinek elemzéséhez. E tudományág számára a dialektikus és történelmi materializmus meghatározó jelentőségű, mivel lehetővé teszi, hogy az oktatás-nevelés különféle aspektusait mint a megfelelő társadalmi formáció eszközeit vizsgáljuk.

Az összehasonlító pedagógia tudományelméleti, módszertani kérdéseiről kibontakozott polémiák *Illés Lajosné* szerint e tudományág fejlődésének természetes kísérőjelenségei. A társadalom gazdasági és kulturális fejlődésének pedagógiai indíttatású vizsgálódásaiban kiemeli az összehasonlítás integráló-szintetizáló, értékelő és inspiráló, valamint az új problémákat felvető funkcióit. „A marxista összehasonlító pedagógia specifikuma a többi pedagógiai tudománytól eltérően, a különböző országok oktatási rendszerében és pedagógiájában végbemenő fejlődés feltételeinek, törvényszerűségeinek kuta-

tásban és feltárásában rejlik, mégpedig mindezeknek a politikai-gazdasági-társadalmi összefüggéseiben történő széles körű vizsgálatában.”

A pedagógiai komparatiztika történelmi, kutatásméleti és metodológiai összetevőinek informatív áttekintését nyújtják a külföldi szerzők tanulmányai. A lengyel Tadeusz J. Wiloch *Bevezetés az összehasonlító pedagógiába* c. könyvének három részlete került a tanulmánykötetbe. Az összehasonlító pedagógiai kutatások nemzetközi szervezeteinek és a jelentős kutatóműhelyek tevékenységeinek bemutatása után Wiloch részletesen analizálja az összehasonlító pedagógia főbb koncepcióit. Az elméleti-történeti analízis kiemeli a múlt század elején a *Marc-Antoine Jullien de Paris* kezdeményezte összehasonlító pedagógia, és a *P. Rossello* által napjainkban folytatott nemzetközi kutatások azonos koncepcionális jegyeit. E kutatási irányzat képviselői a világ nevelésügyéről rendelkezésre álló információkat rendszerre, a pedagógiai jelenségek feltételeit, összefüggéseit és feltételezett következményeit ismeretik.

E koncepciótól lényegesen eltér az angolszász országokban kialakult *Comparative Education*. *M. E. Sadler* és *I. L. Kandel* kutatásainak pozitívuma annak felismerése, hogy a nevelést a nemzeti, szociális, gazdasági, politikai és intellektuális háttérben szükséges bemutatni. Wiloch e koncepciók szintetizálása során törekszik hasznosan integrálni az összehasonlító pedagógia számára a már feltárt ismereteket. A nevelési jelenségeket alapjaiktól elszigetelt *Jullien–Rossello*, és az egyes országok nevelési valóságát meghatározó tényezőket túlértékelő *Sadler–Kandel* koncepcióval szemben megfogalmazható a társadalmi-gazdasági és kulturális haladás által meghatározott nevelés fejlődési törvényszerűségei megismerésének szükségessége.

Külön fejezetben foglalkozik Wiloch az összehasonlító pedagógia helyével a pedagógiai diszciplínák rendszerében. Bár az elemzett tudományág tárgyára vonatkozó grafikus ábra, talán egyszerűsége miatt, sematikusnak tűnik, azonban kétségtelen, hogy „... a pedagógia tárgyának dinamikus és különböző összefüggésekben való szemlélése megköveteli a pedagógia egyre magasabb szinten történő integrálását is, melyben lényeges szerepet kell játszania az összehasonlító pedagógiának.”

Az összehasonlító pedagógiai kutatások helyenként rendszerelméletbe bújtatott rendszerezetlenségére hívja fel figyelmünket *M. F. Sabajeva* és *V. L. Malinyin*. Az oktatási-nevelési rendszerek elemzése interdiszciplináris kutatások alkalmazását igényli, mely folyamatban hangsúlyozzák az egyes pedagógiai problémák összehasonlító vizsgálatának fontosságát.

A külföldi szerzők tanulmányai sorában olvashatjuk Werner Kienitz dolgozatát, mely kapcsolódik az összehasonlító pedagógiáról folytatott hazai vitához. *Kienitz* a közoktatáspolitikai döntéseket előkészítő tudományos tevékenységben különösen szükségesnek ítéli az összehasonlító pedagógiai kutatásokat, melyek feltárják a nevelés perspektivikusan fontos kérdéseit. Utal arra, hogy az NDK-ban az összehasonlító kutatások keretében az oktatás-nevelés jövőben végbemenő fejlődésére vonatkozóan konkrét javaslatok sorát vezették be a szocialista országok internationalista tendenciáiból.

A komparatizmus elméleti-módszertani kérdései rendkívül izgalmasak. A történelmi-filozófiai aspektus az összehasonlító pedagógiában nem csupán a világnézeti hovatartozás szemszögéből jelent differenciált megközelítést. Brian Holmes a kvalitatív és kvantitatív kutatások kölcsönhatásának elemzése során úgy törekszik az összehasonlítás komplex módszerét meghatározni, hogy közben képtelen *I. L. Kandel*, *N. Hans* és *F. Schneider* bűvköréből szabadulni. A „nagy módszer” keresése során *Holmes* vitában áll nemcsak a historicizmus és a determinizmus képviselőivel, hanem *G. Bereday* induktivizmusával is. Pozitívan csupán a hipotetikus-deduktív módszerről vélekedik, s kiemeli *K. R. Popper* kritikai dualizmusának jelentőségét az összehasonlító pedagógiai taxonómia meghatározásának folyamatában.

Eldondolkoztató, hogy *Holmes* „objektívizmusa” a módszertan tökéletesítése során olyan következtetésekhez vezet, mint pl. „az összehasonlító pedagógia kutatóinak sok megnyilvánulása és lappangó ellentéte kizárható lenne, ha meg tudnánk egyezni abban, hogy mely elemek közösek a természet- és társadalomtudományokban.” Ilyen módon *Holmesnél* a tudományok „egységes” módszereként interpretált hipotetikus-deduktív módszer és összehasonlító pedagógia módszertanának sajátos szűkítését is eredményezi.

A tartalmi és szemléleti megújulás volt jellemző ugyanakkor arra a vitára, melyet az MPT Összehasonlító Pedagógiai Szakosztálya kezdeményezett 1975-ben. Az összehasonlító pedagógia tárgyáról, fogalmáról, funkciójáról és feladatairól a hazai pedagógiai közvéleményt is foglalkoztató vitát Bajkó Máttyás indította.

Lehet, hogy a magyar összehasonlító pedagógiai tevékenység a 70-es években megmutatkozó fellendülése a nemzetközi törekvésekhez viszonyítva késve kezdődött. Azonban a tudatos vita következtében e diszciplína sem spontán módon, hanem dinamikusan fejlődött. Az összehasonlító pedagógia elméletét gazdagító eszmecsere során Bajkó Mátyás tanulmányának katalizátor szerepe kétségtelen. Vállalkozva az összehasonlító pedagógia tárgyának és fogalomrendszerének meghatározására, *Bajkó* polémiára készítet, s ugyanakkor meggyőzően érvel a szemléletváltás szükségessége mellett, ti. „a hagyományosan informatív, anyagközlő, a nemzeti és nemzetközi irodalom pusztán tájékoztató műveléséről át kellett térni a köznevelési rendszerek fejlődéstörténetének, mozgásának, perspektivikus növekedésének ábrázolására.”

A formálódó fogalomrendszer karakterisztikus eleme a *fejlesztési tendenciák analógiája*, melyet az iskolakultúrák, pedagógiai rendszerek fejlődésének elemzése során célszerű alkalmazni.

A Pedagógiai Szemle hasábjain folyó vitához W. Kienitzten kívül hozzászólt a nevelés elméletének és gyakorlatának számos hazai szakembere. Az összehasonlító pedagógia és a nevelésfilozófia összefüggéseit elemzi *Kerekgyártó István* tanulmánya. *Keresztesné Várhelyi Ilona* a komparatistikának mint pedagógiai tudományággként vagy módszerként történő értelmezésével foglalkozik.

Az összehasonlító módszer és az összehasonlító pedagógia viszonyát vizsgálja *Havas László* a művelődéstörténet szemszögéből. Különösen figyelemre méltó az a megállapítása, hogy a pedagógia, beépülve a modern társadalmak és kultúrák egyre bonyolultabb struktúráiba, „megköveteli a komparatív vizsgálati módszer egyre fokozottabb alkalmazását, amihez jó lehetőséget kínál a további összehasonlító tudományágazatok dinamikus fejlődése.”

A tanulmánykötet befejező részében Bajkó Mátyás áttekintésében és Arató Ferenc rendszerező értékelésében kiténik, hogy pedagógiai gondolkodásunkban az összehasonlító pedagógia számos elméleti és módszertani kérdése még kidolgozatlan. Nem kristályosodott még ki szilárd álláspont az alapvető problémákra adandó válaszok tekintetében sem. Ugyanakkor kifejezésre jutott a vitában az a fontos felismerés, hogy számos vonatkozásban még kiaknázatlan lehetőségei vannak az összehasonlító pedagógiai kutatásoknak a perspektivikus közoktatáspolitikai döntések előkészítésében. E lehetőségek megvalósításához, az összehasonlító pedagógia további fejlődéséhez nyújt elismerésre méltó segítséget e színvonalas, érdekes tanulmánykötet.

Benedek András

EUGEN P. NOVEANU

AZ OKTATÁSPROGRAMOZÁS TECHNIKÁJA

Budapest, 1980. Tankönykiadó. 240 p.

A program (a görög pro = elő és gramma = írás szavakból eredeztetve) lényegében olyan tervet ír elő, amelyben a cselekvések egymásutánisága szabályozott. A legújabb időben a programozás, elsősorban a számítógépek terjedése következtében, a feladatok megoldásához egyértelműen készített utasítással fejlődött. Ez a matematizáció további terjedését egyben a pedagógiában történő matematizáció fokozott hatását jelentette. A személyiség alaposabb megismerésével azonban – mint ezt a legutóbbi élettani világkongresszuson tapasztalhattuk – a merev formulák, így a matematizáció, de a programozás is, új feltételek közé kerül. Ennek megfelelően ma a programozás logikai és metodológiai motívumai összefonódnak a heurisztikusokkal. Amikor az ismeretanyagot a megfigyelendő-követendő cselekvés nyelvére fordítjuk le, akkor az egész kérdést a logika szempontjai szerint kezeljük. Amikor azt állapítjuk meg, milyen feltételek szükségesek az előbbieken feldolgozott ismeretek ellenőrzése vagy realizálása érdekében, akkor metodológiai pozícióból közelítjük meg a dolgot. Végül, amikor a kérdést olyan új ismeretek megszerzésének oldaláról értékeljük, amelyek régebben nem álltak rendelkezésünkre vagy nem voltak teljesek (pl. a személyiségre vonatkozó ismereteink állandóan bővülő köre), kutatási, azaz heurisztikus oldalról közelítjük meg. Következésképpen a programozáshoz nemcsak az ismeretek meghatározott tárgyában kell információkkal rendelkezni, hanem a modern logika és metodológia elveivel is.